

بررسی رابطه بین تحلیل هزینه - پاداش و احساس عدالت اجتماعی با بی تفاوتی اجتماعی در میان دانشجویان (مطالعه موردی: دانشگاه پیام نور مشهد)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۹/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱/۱۹

آذر اسکندری چراتی^۱

علیرضا کول^۲

چکیده

بی تفاوتی اجتماعی به عنوان پدیده‌ای آسیب‌شناختی، مانعی در مشارکت سیاسی - اجتماعی و توسعه ملی است و نیز از عوارض شهرنشینی در عصر جدید از آن یاد شده و نوعی افسردگی اجتماعی و حالتی انزواگرایانه را نشان می‌دهد. لذا به لحاظ آسیب‌شناختی، نوعی بیماری اجتماعی تلقی شده و اهمیت مطالعه آن و پیامدهای نامناسبش در مسیر توسعه ضرورت دارد. هدف کلی این پژوهش، بررسی میزان بی تفاوتی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در میان دانشجویان دانشگاه پیام نور مشهد می‌باشد. این پژوهش با روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه صورت گرفته است. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور مشهد به تعداد ۱۳۵۹۵ نفر می‌باشند که حجم نمونه پژوهش براساس روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب ۳۷۳ نفر است. نتایج آزمون فرضیه‌ها حاکی از این است که بین متغیرهای پیش‌بین، تحلیل هزینه - پاداش با متغیر بی تفاوتی اجتماعی، رابطه معناداری وجود دارد و بین متغیر احساس عدالت اجتماعی با بی تفاوتی اجتماعی، رابطه معناداری وجود ندارد. در نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چندگانه مشخص شده که حدود ۰/۱۸٪ تغییرات در بی تفاوتی اجتماعی به وسیله متغیر پیش‌بین، قابل تبیین است. بر اساس یافته‌های به دست آمده در این پژوهش می‌توان چنین استنتاج کرد که بی تفاوتی اجتماعی، در

۱. استادیار علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد آزادشهر، نویسنده مسؤول

azareskandari@gmail.com

koulalirez@a@ymail.com

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد آزادشهر

میان دانشجویان دانشگاه پیام نور مشهد در حد پایین وجود دارد.
واژگان کلیدی: بی تفاوتی اجتماعی، تحلیل هزینه - پاداش، احساس عدالت اجتماعی

مقدمه و بیان مسأله

در متون جامعه‌شناسی، غالباً از بی تفاوتی به عنوان پدیده‌ای آسیب‌شناختی، مانعی در مشارکت سیاسی - اجتماعی و توسعه ملی است و نیز از عوارض شهرنشینی در عصر جدید از آن یاد می‌شود. به نظر می‌رسد که رشد صنعت و فن‌آوری، توسعه ارتباطات اجتماعی، افزایش افسارگسیخته جمعیت، حرکات وسیع جمعیتی و ... باعث گردیده‌اند تا جوامع امروزی در روابط انسانی دچار بحران بی تفاوتی شوند. اگر مشارکت وسیع شهروندان در قلمروهای مختلف زندگی اجتماعی را شرط مهم توسعه اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بدانیم، پس عدم مشارکت شهروندان و شیوع بی تفاوتی را می‌توان یک عامل قوی در توسعه نیافتگی قلمداد کرد (صداقتی فرد، ۱۳۹۲: ۱۱).

به زعم صاحب‌نظران مسائل توسعه (Hozelits, 1986; others, 1992; Etienne, 1987; Manford, 1988 & et al). تحقق، دوام و استمرار توسعه پایدار در هر جامعه به مشارکت همه افراد و احاد آن جامعه مخصوصاً قشر تحصیل کرده، دانشگاهی و روشنفکران آن بستگی دارد (نقل از محسنی تبریزی، ۱۳۸۱: ۱۲۰).

بی تفاوتی اجتماعی ترجمه واژه‌ی انگلیسی Social Apathy است، واژه‌ای که باقر ساروخانی آن را "بی‌عاطفگی اجتماعی" نیز ترجمه کرده است. همچنین از نظر وی بی تفاوتی اجتماعی فقدان حساسیت اجتماعی و عدم درگیری در موضوعها و مسائل اجتماعی می‌باشد. مسأله‌ای که با نگاهی آسیب‌شناسانه هم می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد. اتفاقی که با منفک کردن افراد جامعه از یکدیگر و با کاهش همبستگی جمعی، سامان اجتماعی را با بحران مواجه می‌کند. هم‌چنین بی تفاوتی اجتماعی به حالتی اطلاق می‌شود که در آن شاهدان و ناظران در کمک به افرادی که در یک موقعیت اضطراری قرار دارند و شدیداً نیازمند کمک هستند، مشارکتی ندارند و با بی‌اعتنایی و بی تفاوتی از کنار آن می‌گذرند. پدیده‌های مانند بی تفاوتی اجتماعی، نوعی بیماری

اجتماعی شناخته می‌شود، همان‌گونه که در نقطه مقابل آن، هرگونه اعتنای اجتماعی و نوع‌دوستی در حیات فردی و اجتماعی، نشانه پویایی و سلامت اجتماعی است. هارولد کاپلان^۱ و بنیامین سادوک^۲ بی تفاوتی را "حالتی از نبود احساس درونی و عاطفه، نبود علاقه و درگیری هیجانی نسبت به محیط خود" تعریف نموده‌اند (کاپلان، ویجیرینیا و بنیامین، ۱۳۷۳: ۲۳).

بی تفاوتی اجتماعی به حالتی اطلاق می‌شود که در آن شاهدان و ناظران در کمک به افرادی که در یک موقعیت اضطراری قرار دارند و شدیداً نیازمند کمک هستند، مشارکتی ندارند و با بی‌اعتنایی و بی تفاوتی از کنار آن می‌گذرند (رفیع پور، ۱۳۷۸: ۳۷). دورکیم (آنومی) را در سطح کلان می‌بیند و بی‌هنجاری را چنین تعریف می‌کند: هرگاه شیرازه تنظیم‌های اجتماعی از هم گسیخته گردند، نفوذ نظارت‌کننده جامعه برگرایش‌های فردی، دیگر کارآیی‌اش را از دست خواهد داد و افراد جامعه به حال خودشان واگذار خواهند شد که چنین وضعیتی را بی‌هنجاری می‌خوانند. این اصطلاح به وضع بی‌ضابطگی نسبی در کل جامعه یا در برخی از گروه‌های ترکیب‌کننده آن راجع است. در این موقعیت، آرزوهای فردی دیگر با هنجارهای مشترک تنظیم نمی‌شوند و در نتیجه، افراد بدون راهنمای اخلاقی می‌مانند و هرکسی تنها هدف‌های شخصی‌اش را دنبال می‌کند (کوزر، ۱۳۷۷: ۱۹۲).

زیمل^۳ نمود و ظهور بیگانگی را با زندگی مردم در کلان‌شهرها، فردگرایی، غلبه رواج عینی بر روح ذهنی، انزوای اجتماعی و نهایتاً دلزدگی اجتماعی را مورد ارزیابی قرار داده است. وی معتقد است مردم در جوامع جدید، الگوی یکسانی را در وابستگی‌های گروهی خود ندارند. در این حالت ایجاد روابط اجتماعی، هم‌زمان با وابسته شدن فرد به گروه‌ها، چندگانه می‌شود. لذا زمینه برای ظهور فردگرایی نیز فراهم می‌شود، البته حین بروز فردگرایی نیز، بسیاری از وابستگی‌های گروهی با تضاد همراه می‌شود (Turner, et al., 1989: 259-260). یکی از بارزترین جلوه‌های مشارکت اعضای جامعه را می‌توان در رأی‌گیری‌ها و انجام

---

1. Harold Kaplan
2. Benjamin Saduk
3. Simmel

انتخابات سراسری جستجو کرد که درعین حال میزان دل‌بستگی یا بی تفاوتی افراد را در قبال یک وظیفه مهم نشان می‌دهد. امانگاهی مجمل به همه پرسش‌های دو دوره گذشته انتخابات ریاست جمهوری (دهم و یازدهم)، به‌طور آشکاری حاکی از نوعی مشارکت نداشتن از سوی درصد چشمگیری از ایرانیان است به‌طوری که بر اساس آمارهای موجود در انتخابات دوره دهم ۱۵٪ از واجدین شرایط در آن دوره شرکت نکردند و این رقم درصد از دوره دهم به ۲۸٪ مشارکت نداشتن مردم در دوره یازدهم افزایش یافته است یا در نتایج یکی از تحقیقات در سال‌های اخیر در مورد بی‌تفاوتی اجتماعی در ایران، نشان می‌دهد که در مواجهه با وضعیت‌های اضطراری، نسبت ناعدوستی در جامعه شهری ایران ۷۵/۳٪ و نسبت بی‌تفاوتی ۲۴/۷٪ است (کلانتری و دیگران، ۱۳۸۶؛ نقل از هدایت ایوریق، ۱۳۹۳: ۸۹).

حال در این باره باید گفت شهر مشهد دومین کلان‌شهر مذهبی جهان و هم‌چنین دومین کلان‌شهر کشور پس از تهران محسوب می‌شود. این شهر قطب دینی - مذهبی کشور و یکی از مهم‌ترین شهرهای ایران از نظر جذب گردشگر به‌واسطه وجود بارگاه ملکوتی امام رضا (ع) و میراث‌های غنی فرهنگی، تاریخی و چشم‌اندازهای طبیعی، با بیش از ۲۶ میلیون زائر و بازدید کننده (داخلی و خارجی) در سال نیازمند مسؤلیت‌پذیری تک‌تک شهروندان علی‌الخصوص قشر دانشجو نسبت به رفتار شایسته با گردشگران و زائران (داخلی و خارجی) حرم رضوی می‌باشد، زیرا در مواجهه با مسائل شهری و زندگی ماشینی و شلوغی شهر بویژه در ایام خاص و به‌خصوص سردرگمی زائران و نیز نبود سرمایه اجتماعی بالا در میان افراد، همیشه زمینه برای بروز بی‌تفاوتی اجتماعی و گسترش فرهنگ فردگرایی فراهم است و تمام موارد ذکر شده، حکایت از آن دارد که معیارهای اخلاقی و مدنی در بین برخی از شهروندان مسؤلیت‌گریز در حال افول است (مافی و سقایی، ۱۳۸۷: ۲۸).

لیپست (Lipset, 1996) دانشگاه را مرکز ثقل تحولات، افکار و ارزش‌های نو دانسته و قشر روشن‌فکر و تحصیل کرده را مرکز عاملان تغییر و تحول و حاملان ارزش‌ها و افکار بدیع و جدید در جامعه به‌شمار آورده است (نقل از محسنی تبریزی، ۱۳۸۱: ۱۲۰).

اما پدیده‌ای مانند بی‌تفاوتی اجتماعی بیانگر بی‌احساسی، بدبینی، بی‌میلی و به عبارت بهتر افسردگی اجتماعی است. از این‌رو، در منظر آسیب‌شناختی اجتماعی بی‌تفاوتی در جامعه، نوعی بیماری اجتماعی شناخته می‌شود. همان‌گونه که در نقطه مقابل آن، هرگونه اعتنای اجتماعی و نوع‌دوستی در حیات فردی و اجتماعی، نشانه‌ی پویایی و سلامت آن اجتماع است. در این راستا، پژوهش حاضر به دنبال بررسی رابطه بین تحلیل هزینه - پاداش و احساس عدالت اجتماعی با بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه پیام‌نور مشهد می‌باشد.

پیشینه پژوهش

همان‌طور که قبلاً ذکر شد این پژوهش قصد دارد تا به بررسی رابطه بین تحلیل هزینه - پاداش و احساس عدالت اجتماعی با بی‌تفاوتی اجتماعی در میان دانشجویان بپردازد. به همین منظور تعدادی پژوهش‌های مرتبط که پیرامون مسأله مورد نظر در داخل و خارج کشور انجام شده مطالعه شد که در این جا به‌طور خیلی خلاصه آورده شده است. گنس (Gans, 1992) در پژوهشی در ایالات متحده آمریکا به بررسی رابطه میان مشارکت سیاسی و بی‌تفاوتی پرداخته و با توجه به کاهش علاقه‌ی افراد به پیگیری مسائل سیاسی جامعه خود، بی‌تفاوتی را به‌عنوان مسأله‌ای مهم در این کشور معرفی کرده است و آن را در ارتباط با متغیرهای مهمی مانند احساس فتور و ناتوانی، بیگانگی اجتماعی، نارضایتی از نظام اجتماعی، کاهش تعلق اجتماعی و انگیزه‌های فردی و مواردی از این قبیل را مورد بررسی قرار داده و معتقد است بی‌تفاوتی زمانی در جامعه بیشتر می‌گردد که این متغیرها، فراوانی کمی و کیفی بیشتری داشته باشند (نبوی؛ نواح و امیرشیرزاد، ۱۳۹۳: ۱۳۶؛ نقل از گنس، ۱۹۹۲: ۱۸۷).

دوایت دین (Dwight Dean, 1960: 185-189) نیز در همین راستا ارتباط متقابلی را میان پدیدارهای بیگانگی و بی‌تفاوتی در جامعه برقرار کرده و از منظر سیاسی به آن نگرسته است. وی با ملحوظ نظر داشتن برخی متغیرهای نظریه بیگانگی سیمن، و متغیرهای زمین‌های این عوامل را در مقابل شاخص بی‌تفاوتی سیاسی مورد بررسی قرار داده

و به این نتیجه دست یافته است که رابطه معناداری میان بی تفاوتی سیاسی (فعالیت‌های حزبی و انتخاباتی) و شاخص بیگانگی وجود دارد (نقل از هدایت ایوریق، ۱۳۹۳: ۹).

پوندس^۱ در بررسی رابطه با میزان بیگانگی، به این نتایج دست یافته است که قربانیان بیگانگی اجتماعی کمتر به طور اجتماعی فعال بوده‌اند، دوستان کمی داشتند و تنها بودند و کمتر در فعالیت‌های فوق‌العاده دانشگاه شرکت می‌کردند. این افراد رضایت کمتری از زندگی در خوابگاه داشتند و تعهد آنها نسبت به انجمن‌ها کمتر بود. هم‌چنین این افراد تماس‌های شخصی کمتری با دیگر هم‌تایان خود و یا یکپارچگی با نظام اجتماعی دانشکده را نشان می‌دادند (نقل در نقل احمدی و مجیدی، ۱۳۹۲: ۳۵۶).

نخستین پژوهش‌ها در آمریکا و پس از توجه روانشناسان اجتماعی به رفتار منفعلانه مشاهده‌گران در موقعیت‌های اضطراری صورت گرفت. طبق نظر این روانشناسان، رفتار مردم در موقعیت‌های اضطراری گرایش به انفعال دارد، زیرا هر کس، دیگری را شریک در موقعیت و مسؤول اقدام می‌داند، بنابراین چه بسا در عمل هیچ‌کس کاری نکند و ما شاهد بی تفاوت بودن افراد نسبت به موقعیت باشیم (ارونسون، ۱۳۸۶: ۳۰).

ون اسنیپنبرگ، شیپرز و ایزینگا (VanSnippenburg; Scheepers & Eisinga: 1991) در پژوهشی با نام «طبقه اجتماعی و رفتار سیاسی در طول یک دوره رکود اقتصادی: بی‌اعتنایی و رادیکالیسم در هلند در سال ۱۹۸۵» افزایش بی‌اعتنایی اجتماعی در کشور هلند را در سال ۱۹۸۵ ما به ازای اعتراض سیاسی عظیم طبقاتی دانسته‌اند که به شدت از رکود اقتصادی ضربه خورده‌اند (به نقل از احمدی و مجیدی، ۱۳۹۲: ۳۴۳).

مجیدی (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مرتبط با بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه کردستان و دانشگاه پیام‌نور مرکز سنندج» به بررسی عوامل مرتبط با بی‌تفاوتی اجتماعی به روش پیمایشی در بین دانشجویان پیام‌نور کردستان پرداخته است. نمونه مورد نظر ۱۷۴ نفر بوده که به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب، به‌عنوان نمونه آماری انتخاب و تعیین شده است. در مبنای نظری این پژوهش به بیگانگی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، اثربخشی اجتماعی و رضایت اجتماعی

مرتبط با بی تفاوتی پرداخته شده است. ابزار گردآوری دو پرسشنامه محقق ساخته بوده و نتایجی که به دست آورده از این قرار است که بین متغیرهای بیگانگی اجتماعی و میزان بی تفاوتی اجتماعی، رابطه معنادار و مستقیم و بین متغیرهای اثربخشی، اعتماد اجتماعی و رضایت اجتماعی و میزان بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان، رابطه معنادار و معکوسی وجود دارد. میزان بی تفاوتی دانشجویان پسر بیشتر از دانشجویان دختر بوده و همچنین بین متغیرهای زمینه‌ای (وضعیت تأهل، محل سکونت و دانشگاه محل تحصیل، قومیت و وضعیت شغلی) دانشجویان با بی تفاوتی اجتماعی، هیچ رابطه‌ای مشاهده نشده است. بنی فاطمی و رسولی (۱۳۹۰: ۱) به بررسی میزان بیگانگی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه تبریز و عوامل مؤثر بر آن پرداخته‌اند. نتیجه حاصل از آزمون فرضیه‌ها نشان دهنده وجود رابطه معنی‌دار بین متغیرهای اعتماد اجتماعی و رضایت اجتماعی، به‌عنوان متغیر مستقل و بیگانگی اجتماعی، به‌عنوان متغیر وابسته تحقیق است. به‌علاوه نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان می‌دهد که در نمونه تحصیلات تکمیلی، ۵۳٪ از تغییرات متغیر ملاک توسط متغیرهای پیش‌بین پژوهش تبیین می‌شوند.

محسنی تبریزی و صداقتی‌فرد (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «پژوهشی درباره‌ی بی تفاوتی اجتماعی در ایران» که بر روی شهروندان تهرانی انجام شده به بررسی بی تفاوتی اجتماعی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش آنها بیانگر این است که سطح متوسط روبه‌بالایی از بی تفاوتی اجتماعی در شهروندان تهرانی وجود دارد. همچنین میانگین میزان بی‌هنجاری، احساس محرومیت نسبی، فردگرایی، تحلیل هزینه - پاداش گویای بالاتر از حد متوسط بودن این عوامل و میانگین میزان اعتماد اجتماعی، اثربخشی اجتماعی، رعایت اجتماعی و التزام مدنی در سطح پایین بوده است. در تحلیل‌های دومتغیره بین جنسیت و بی تفاوتی اجتماعی، تفاوت مشاهده شد، به‌طوری که مردها بی تفاوتی اجتماعی بالاتری را نشان دادند. همچنین، بین قومیت و بی تفاوتی اجتماعی نیز تفاوت مشاهده شد (قوم کرد دارای کمترین و قوم عرب بیشترین بی تفاوتی اجتماعی را داشتند).

مسعودنیا (۱۳۸۰)، در پژوهشی اسنادی با عنوان «تبیین جامعه‌شناختی بی‌تفاوتی شهروندان در حیات اجتماعی و سیاسی»، به کاوش نظری در مطالعه این مفهوم پرداخته و با تعریف مفهومی بی‌تفاوتی اجتماعی، به عوامل مؤثر بر این پدیده اجتماعی و آراء و نظریه‌های مرتبط با آن پرداخته و از تکثر چند علیتی آن سخن رانده است. وی بی‌تفاوتی اجتماعی را به‌عنوان شرکت فعال نداشتن و بی‌مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی سیاسی تعریف کرده و بیان داشته است که بی‌تفاوتی اجتماعی اگر چه پدیده‌های جدید تلقی نمی‌شود ولی به نظر می‌رسد که با تحولات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در عصر نو، به‌طور چشمگیری افزایش یافته است.

جعفر هزار جریبی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی احساس عدالت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، مطالعه موردی: شهر تهران» بیان می‌دارد که میزان احساس عدالت در بین ۴۰٪ از پاسخگویان در حد کم و خیلی کم می‌باشد و در مقابل در بین ۱۱٪ در سطح بالا و در نهایت در بین ۴۹٪ از پاسخگویان احساس عدالت در سطح متوسط (بینابین) است. اما عوامل تبیین کننده رفاه بر طبق مدل رگرسیونی نشان می‌دهد که متغیرهای اعتماد به کارایی مسؤولین، دینداری، مقایسه خود با دیگران، احساس امنیت، دارای تأثیر افزاینده بر میزان احساس عدالت در بین افراد می‌باشند، و اما متغیر احساس بیگانگی با ضریب ۰/۰۹ - دارای تأثیرکاهنده بر میزان احساس عدالت می‌باشند. در مجموع، یافته‌ها نشان می‌دهند که تغییرپذیری بالای ۵۰٪ از میزان احساس عدالت اجتماعی تابع متغیرهای فوق می‌باشد.

چارچوب نظری

تحلیل هزینه و پاداش یا محاسبه سود و زیان، مفهومی است در نظریه مبادله که بر اساس آن افراد در رفتار اجتماعی و کنش متقابل سعی می‌کنند هزینه‌های خود را به حداقل و منافع یا پاداش‌های خود را به حداکثر برسانند (ابراکرامبی، ۱۳۷۳: ۱۴۱). این هزینه و پاداش‌ها هم می‌توانند ملموس و عینی و هم غیرملموس و ذهنی باشند (اسکیدمور، ۱۳۷۵: ۷۹).

هومنز^۱ در نظریه مبادله اجتماعی به دنبال توزیع و تبیین رابطه بین رفتار فرد بر اساس پاداش یا مجازات و هم‌چنین به دنبال تبیین رفتار فرد و کنش متقابل افراد می‌باشد و بیان می‌دارد که در هر کنش متقابل، چیزهایی مبادله می‌شود که این تبادلات محدود به اقتصاد نیست و دارای شکل‌های دیگری مثل احترام، عشق، محبت، وفاداری و تأیید نیز می‌باشد و هر چه شمار افرادی که به کنش متقابل می‌پردازند بیشتر باشد، مبادلات آنان نیز پیچیده‌تر می‌شود. لذا هومنز شرط احساس مسؤولیت افراد هر جامعه را که مشارکت در فعالیت‌های جمعی است، به میزان پاداشی می‌بیند که افراد از رفتار خود دریافت می‌کنند، زیرا اگر مشارکت و احساس مسؤولیت یک طرفه باشد و فقط هم از سوی افراد صورت گیرد و جامعه خود را مقید به برآورده کردن خواسته‌ها و نیازهای مادی و معنوی افراد نکند، تمایل مردم برای انجام کارها و رفتارهای داوطلبانه کمتر می‌شود و بی‌تفاوتی اجتماعی شکل می‌گیرد. دیدگاه اصلی هومنز و آنچه محور توجه او قرار داشت، عبارت بود از شرح الگوهای تقویت و سابقه پاداش‌ها و هزینه‌هایی که افراد را به سوی آنچه انجام می‌دهند، رهنمون می‌کنند. اساسی‌ترین فرض نظریه مبادله این است که افراد، رفتارهایی را که در قبال انجام‌شان پاداش می‌گیرند، تکرار می‌کنند و از رفتارهایی که قبلاً هزینه زیادی برای آنان دربر داشته است، پرهیز می‌کنند. خلاصه در نظریه مبادله‌ی هومنز، رفتار اجتماعی عبارت است از «مبادله یا عملی محسوس یا نامحسوس، توأم با میزانی از پاداش یا هزینه که دست کم بین دو فرد رخ می‌دهد» (نقل از دیلینی، ۱۳۹۰: ۲۹۳-۲۹۴).

در نظریه تحلیل هزینه - پاداش، پیلیاوین و چارنگ (Piliavin & Charng, 1990) معتقد است زمانی که فرد در عمل انجام شده (مواجهه با حالات اضطراری) قرار می‌گیرد، که نه می‌توان از کنار قضیه برحسب نوع دوستی، عاطفه‌گرایی و وجدان فردی با بی‌اعتنایی عبور کرد و نه می‌توان با توجه به مسائل حاشیه‌ای خود را درگیر قضا یا کرد. از آنجایی که عمل انجام شده یک موقعیت مبهم برای افراد مشاهده کننده است، شخص ثالث بر سر دوراهی نوع دوستی و بی‌تفاوتی قرار می‌گیرد. حال شخص بر مبنای

محاسبه‌ی هزینه و پاداش، در این موقعیت تصمیم به عمل می‌گیرد و مبنا را بر این قرار می‌دهد که هزینه کمک کردن بالا نیست و هزینه کمک نکردن بالا است. در این جاست که شخص از کنار موضوع بی‌تفاوت نمی‌گذرد و سعی می‌کند به هر شکل ممکن کمک کند و از طرفی هم اگر هزینه کمک کردن را بالا دانست و هزینه کمک نکردن را پایین، این جاست که احساس بی‌تفاوتی در فرد شکل می‌گیرد. با چنین وضعیتی، با دو گونه از افراد مواجه هستیم. کسانی که تحت هر شرایطی سعی دارند به نوعی خودشان را با توجه به محاسبه‌ی هزینه و پاداش، درگیر موضوع بکنند. چنین افرادی در تمام شرایط و مسائل اجتماعی نمی‌توانند از کنار مسأله با بی‌تفاوتی بگذرند و بالعکس.

لاتانه و دارلی (Latane & Darley, 1970) در نظریه پنج مرحله‌ای در تبیین بی‌تفاوتی اجتماعی، بر مبنای محاسبه هزینه - پاداش حرکت کرده‌اند. به باور آنها تصمیم‌گیری برای کمک رساندن به دیگران، بر فرایندهای پیچیده شناخت اجتماعی و تصمیم‌گیری استوار است. آنها معتقد بودند بی‌تفاوتی به دیگران یا نوع‌دوستی، مستقیماً تابع پاسخی است که افراد ناظر در یک موقعیت اضطراری در این پنج مرحله به آن می‌رسند. فردی که در یک موقعیت اضطراری با فرد یا افرادی که نیازمند کمک هستند قرار گرفته است، با هرگونه پاسخ منفی به این پنج مرحله، بی‌تفاوتی اجتماعی را از خود نشان می‌دهد و بالعکس، چنان‌که در این مراحل به پاسخ مثبت برسد، نوع‌دوستی ورزیده و از حوزه بی‌تفاوتی خارج می‌شود (نقل از صداقتی‌فرد، ۱۳۹۲: ۶۲-۶۳).

تصمیم‌گیری پنج مرحله‌ای لاتانه و دارلی عبارت است از: ۱- درک موقعیت؛ ۲- تفسیر موقعیت؛ ۳- برعهده گرفتن مسئولیت؛ ۴- پیاده کردن و کمک‌رسانی؛ ۵- تصمیم‌گیری برای کمک‌رسانی.

لیندا مولم^۱ مبادله اجتماعی را مبتنی بر رفتار انتخابی قرار می‌دهد که ساختار روابط تبادلی کنشگران را با فرصت‌ها و امکانات موجود و قابل جایگزین هماهنگ می‌کند، تا امکان جایگزین کردن رفتارهای مناسب و فرصت‌های درخور توجه جهت انتخاب از بین روابط مبادله‌ای فراهم شود. از طرف دیگر، این تبادل مبتنی بر پاداش‌ها و هزینه‌هایی

1. Linda Molm

می‌باشد که در نتیجه‌ی رفتارهای بروز داده شده در گذشته، ظاهر شده و یا انتظار می‌رود در آینده ظاهر شود. همچنین وی نشان می‌دهد اساس نظریه تبادل بر این اصل استوار است که کنشگران در روابط تبادلی خود، منابعی را با یکدیگر مبادله می‌کنند که نتایج و پیامدهای ارزشمند این رابطه می‌تواند به شکل پولی، اجناسی و یا به شکل ناملموس خوشحال‌کننده‌ی تقویت شده، در طرف مقابل ظاهر شود. در صورتی که نتایج مورد انتظار در روابط تبادلی به شکل مثبت ظاهر شود، باعث رضایت و تداوم تبادل می‌شود و در غیر این صورت، باعث انقطاع رابطه مبادله‌ای و نارضایتی افراد نسبت به آن می‌شود (احمدی و مجیدی، ۱۳۹۲: ۳۵۱؛ نقل از ریتزر، ۱۳۷۴: ۴۲۸).

نظریه عدالت رالز^۱ (۱۳۸۳) نظریه‌ای مربوط به عدالت اجتماعی و توزیعی است و عرصه‌های اخلاق و حقوق در مقوله‌ی عدالت را مورد توجه قرار نمی‌دهد، عدالت اجتماعی را ضابطه‌ای عمومی برای تبیین شؤون، لازم دانسته و برای ارزیابی جنبه‌های توزیعی ساختار اساسی جامعه تعریف می‌کند. لذا محتوی عدالت اجتماعی به‌دنبال رسیدن به اصول و معیارهایی است که پایه و اساس تأسیس و تکوین نهادها و ترتیبات اجتماع قرار می‌گیرد و از این رهگذر نظام حقوقی و وظایف افراد و گروه‌ها به‌طور عادلانه و بر اساس احترام به عدالت و محترم شمردن آن ایجاد می‌شود. از این‌رو، از نظر رالز عدالت وحدت منافع در کار است که در مقابل آن تعارض منافع نیز وجود دارد و عدالت را رفع نابرابری‌ها می‌داند که در صورت عدم رفع نابرابری و وجود تعارضات در فرد، احساس نارضایتی به‌وجود می‌آورد که این نارضایتی بی‌تفاوتی را در مسائل گوناگون پدید می‌آورد (واعظی، ۱۳۸۴؛ نقل از جالینوسی و نجف‌پور، ۱۳۸۶: ۱۰۹).

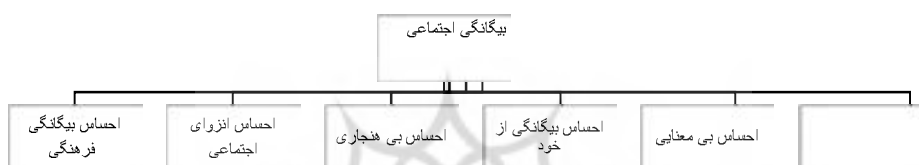
میلر (Miller, 1976) در کتاب عدالت اجتماعی خود، مفهوم عدالت اجتماعی را اساساً اعتبار و از لحاظ اجتماعی، نسبی می‌داند. او در کتاب خود شماری از اصول متقابل عدالت را مشخص می‌نماید. این اصول عبارتند از: به هر کس طبق حقوقش، به هر کس طبق نیازش و به هر کس طبق سزاواریش (نقل از هیود، ۱۳۸۸: ۴۴۲).

هم‌چنین عدل عبارت است از میانه‌ی افراط و تفریط و حد وسط افعال و اقوال (بحرانی،

۱۴۱۷، ج ۴: ۲۱۶)، چنانچه معروف است "خیرالامور اوسطها" و گفته شده عدل به معنای "مساوات" و قرار دادن امور در جایگاه خودشان است. حضرت علی (ع) در این رابطه می‌فرماید: «العدل یضع الامور تواضعها ... العدل سائیس عام ...» عدل امور را در جای خود می‌گذارد و عدل صلاح‌اندیشی برای همگان است (نهج البلاغه، حکمت ۴۳۷). اسلام در تحقق یافتن عدالت اجتماعی با دو اصل بزرگ: ۱- وحدت همه جانبه متعادل و متناسب ۲- تکافل عمومی بین افراد و اجتماعات پیش می‌رود (سیدقطب، ۱۳۸۲: ۸۳). مطهری (۱۳۵۷: ۳۰۲) در بررسی نظریه نسبیت عدالت، عدالت اجتماعی را امری مطلق و نه نسبی می‌داند و عدالت را به سه طریق تعریف می‌کند: ۱- عدالت یعنی مساوات در برابر قانون اعطاء کل ذی حق حقه (هر چیزی و هر شخصی در متن خلقت با یک شایستگی مخصوص به دنیا آمده است (قرآن، بقره: ۲۱۳). ۲- عدالت یعنی اگر افراد در شرایط مساوی نیستند، قانون هم نباید در مورد آنها یکسان عمل کند (رعایت استحقاق مهم است نه تبعیض). ۳- عدالت بر پایه حقوق واقعی و فطری استوار است و فرد و اجتماع هر کدام حقی دارند. عدالت رعایت حقوق فرد در داخل اجتماع به مثابه یک کل است و توازن اجتماعی این است که حقوق همه افراد و حق اجتماع هر دو رعایت گردد. به نظر هایک^۱ دست یافتن به عدالت اجتماعی مستلزم آن است که آحاد جامعه به‌گونه‌ای سازماندهی شوند که بتوان آنچه را که در جامعه تولید می‌شود به سهم‌های خاصی میان افراد یا گروه‌ها تقسیم نمود. به عبارت دیگر، جامعه باید به سازمان هدفمند تبدیل گردد تا بتوان آرمان عدالت اجتماعی را تحقق بخشید (هزار جریبی، ۱۳۹۰: ۴۳؛ نقل از غنی‌نژاد، ۱۳۷۲: ۴۵).

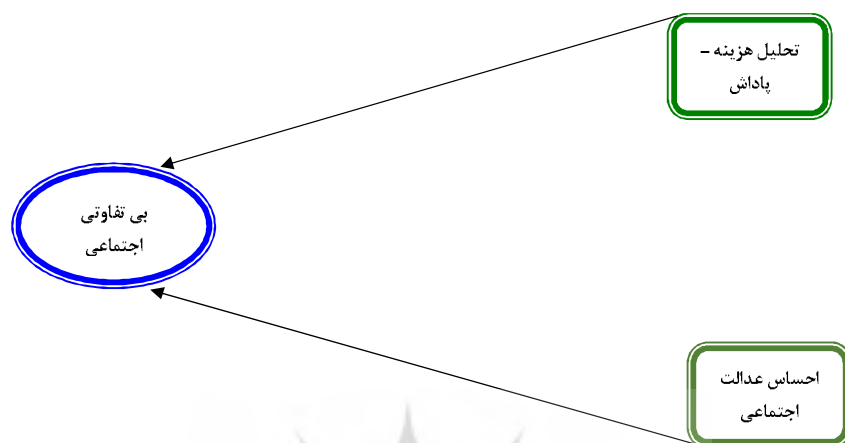
سیمن (Seeman, 1959: 789) با توجه به نمودار ۱ شاخص بیگانگی اجتماعی بیان می‌دارد، زمانی که فرد احساس می‌کند از نظارت کمتری برای کنترل رویدادها و حوادث به‌وجود آمده برخوردار است، در این صورت، آن فرد دچار احساسی از نوع بی‌قدرتی می‌شود. در صورتی که مسائل اجتماعی و فردی برای افراد یا فرد به‌خصوصی غیرقابل درک باشد، در این صورت هم فرد دچار احساس بی‌معنایی نسبت به مسائل پیرامون خود

می‌شود. در شرایطی که بین اهداف اجتماعی و در وسائل و راه‌های رسیدن به آن اهداف، تطابقی وجود نداشته باشد، در این صورت هم مسیر برای بروز بی‌هنجاری، مناسب به نظر می‌رسد. انزوای اجتماعی احساسی است که فرد از محدوده‌ی مقبولیت اجتماعی طرد و به کنار زده می‌شود و به عبارتی، فرد از متن اجتماع و لرزش‌های حاکم در آن منفک می‌شود. بیگانگی فرهنگی، احساسی است که طی آن فرد نسبت به باورها و اهدافی که در یک جامعه‌ی خاص، ارزشمند و دارای پاداش اجتماعی می‌باشد، اعتقاد نازلی به آن دارد.

نمودار (۱) شاخص بیگانگی اجتماعی ملوین سیمن

بر این اساس، با توجه به نظریه‌های مطرح شده، نظریه تحلیل هزینه - پاداش پیلیاوین و چارنگ (Piliavin & Charng, 1990) و احساس عدالت اجتماعی رالز (۱۳۸۳) در خصوص بی‌تفاوتی اجتماعی، به‌عنوان چارچوب نظری در نظر گرفته شده است. این متغیرها به‌عنوان عواملی شناخته شده‌اند که در صورت پایین آمدن میزان آنها، محرکی برای کاهش مشارکت اجتماعی خواهند بود که در این صورت، باعث بی‌تفاوتی و بدبینی نسبت به نظام اجتماعی و فرهنگی خواهند شد و از طرفی، بالا بردن میزان آنها، زمینه را برای افزایش فعالیت‌های مختلف در جامعه به‌وجود می‌آورد. بنابراین می‌توان گفت که این متغیرها با افزایش یا کاهش بی‌تفاوتی اجتماعی رابطه دارند. با بهره‌گیری از نظریه‌های موجود و مرتبط مورد بررسی، بی‌تفاوتی نسبت به مشارکت‌های مختلف مدنی و همچنین نسبت به فعالیت‌های علمی و دانشگاهی مورد بررسی قرار می‌گیرد. لذا موارد مطرح شده در غالب نمودار شماره ۲) الگوی تحلیلی چارچوب نظری و نمودار شماره ۳) الگوی رابطه متغیرهای پیش بین بر متغیر ملاک نمایش داده شده است.

نمودار ۲) الگوی تحلیلی چارچوب نظری

فرضیه‌های پژوهش

- فرضیاتی که در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفته، به قرار ذیل است:
- ۱- بین تحلیل هزینه - پاداش و میزان بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان، رابطه وجود دارد.
  - ۲- بین احساس عدالت اجتماعی و میزان بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان، رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

با نظر به مسأله اصلی پژوهش و همچنین سؤالات و فرضیات از روش تحقیق پیمایشی استفاده شده است. این پژوهش از نوع مطالعات مقطعی، پهنانگر، توصیفی - تبیینی است. پژوهش حاضر به توصیف متغیر ملاک یعنی بی تفاوتی اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه پیام‌نور مرکز مشهد و عوامل مؤثر بر آن می‌پردازد. بنابراین از حیث سطح تحلیل (توصیفی، طبقه‌بندی، تبیینی)، از نوع توصیفی - تبیینی است. در هر پژوهشی واحد تحقیق بنا بر ماهیت مسأله مورد بررسی مشخص می‌شود. بنابراین با توجه به مسأله حاضر، واحد تحلیل در این پژوهش فرد می‌باشد و سطح تحلیل دانشگاه می‌باشد که جامعه آماری و حجم نمونه تعیین شده، در قالب جدول ۷ نمایش داده شده است.

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته می‌باشد. این ابزار مشتمل بر سؤالاتی در زمینه سنجش متغیرهای پژوهش است که در قالب طیف پنج گزینه‌ای لیکرت تدوین و از آزمون همبستگی اسپیرمن و رگرسیون چندگانه استفاده گردیده است. ضمناً برای تهیه محتوای گویه‌ها (سؤالات) از مطالعه تحقیقات مرتبط که در بخش پیشینه ذکر گردید، کمک گرفته شده است.

جدول (۱) پیشینه پژوهش‌های انجام شده

سال	محقق	پژوهش‌ها
۱۹۹۲	گنس	بررسی رابطه بین مشارکت سیاسی و بی‌تفاوتی در جامعه ایالات متحده
۱۹۹۸	رومندو	اثرات مشاهده شده بیگانگی اجتماعی بر دانشجویان سفید پوست دانشگاه ساترن
۱۳۹۰	هرازجریبی	بررسی احساس عدالت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: شهر تهران)
۱۳۹۰	مجیدی	بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مرتبط با بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه کردستان و دانشگاه پیام‌نور مرکز سنندج

بدین ترتیب با استفاده از یافته‌های به‌دست آمده از مطالعات جدول فوق و تعاریف عملیاتی متغیرها، طبق جداول ۲ و ۳ و ۴، گویه‌ها ساخته شده و پرسشنامه نهایی پس از سنجش روایی و پایایی تدوین شده است.

حجم نمونه

حجم نمونه براساس فرمول نمونه‌گیری زیر (سرایی، ۱۳۸۴: ۲۷۳) برآورد گردیده است:

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left[\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right]}$$

$$n = \frac{\frac{3/8416 \times 0/05 \times 0/05}{0/0025}}{1 + \frac{1}{13595} \left[\frac{3/8416 \times 0/05 \times 0/05}{0/0025} - 1 \right]} = \frac{0/9604}{0/0025}$$

$$= \frac{384/16}{1 + \left[\frac{1}{13595} \times 384/16 \right]} = \frac{384/16}{1 + (0/02825)} = \frac{384/16}{1/02825} = 373/60 \sim 373$$

جدول ۲) تعریف عملیاتی متغیر ملاک (بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان)

متغیر	نوع متغیر	تعریف مفهومی	تعریف عملیاتی		سؤال (کویه)
			بعد	معرف	
بی تفاوتی اجتماعی	ملاک	وضعیتی که طی آن، افراد به واسطه‌ی عدم ارتباطات (ذهنی)، شناختی (عینی) و کنشی با جامعه، هم‌نوعان، نهادها و ساختارهای اجتماعی با بی‌علاقگی و بی‌اعتنایی به واقعیت‌های پیرامون از انجام مشارکت اجتماعی - سیاسی، مسؤولیت‌های اجتماعی، فعالیت‌های دگرخواهانه و درگیری فعال و مدنی در مسائل اجتماعی پرهیز می‌کنند.	روابط	۱- معمولاً اگر در سر راه خود آشنایی را ببینم، راه خود را کج می‌کنم. ۲- آدم باید فقط به فکر خودش باشد و اجازه ندهد دیگران در کار او دخالت کنند. ۳- دوست دارم با همسایه‌ها جهت بهتر شدن وضعیت محله هم‌فکری کنم. ۴- در بحث‌های گروهی مسجد محل همیشه شرکت می‌کنم. ۵- حاضر بودن در جمع‌های دوستانه برایم خیلی مفید است.	۱- سؤال (کویه)
			کمک به هم نوع	۱- اگر شاهد نزاعی بین دو نفر باشم وساطت می‌کنم. ۲- اگر کسی آدرس یا مسیری را از من بپرسد، به‌طور دقیق راهنمایی می‌کنم. ۳- حاضرم به‌خاطر نیازمندان خون اهدا کنم. ۴- تا جایی که بتوانم به لحاظ مادی در کمک کردن به افراد نیازمند پیش‌قدم می‌شوم. ۵- دوست ندارم در مشورت کردن با دیگران به‌راحتی به آنها آگاهی بدهم. ۱- در نشست‌های علمی دانشجویی شرکت نمی‌کنم. ۲- بود و نبود استاد خوب جهت تدریس برایم مهم است. ۳- خیلی به سواد اهمیت نمی‌دهم، فقط مدرک گرفتن برایم مهم است. ۴- سعی می‌کنم فقط نمره قبولی در امتحانات پایان‌ترم کسب کنم. ۵- رتبه شدن در رشته تحصیلی‌ام، برایم مهم نیست.	سؤال (کویه)
			فرهنگی	نسبت به وظایف تحصیلی	سؤال (کویه)
			انجمن‌های علمی	به‌دنبال عضو شدن در انجمن‌های علمی نیستم.	
			انتخابات	۱- برای شرکت در انتخابات و رأی دادن به نامزدهای مورد نظر علاقه‌مند نیستم. ۲- نسبت به آینده سیاسی کشورم، بی‌تفاوت هستم.	
			سیاسی	۱- اتفاقات و جریان‌های سیاسی روز خیلی برایم مهم نیست. ۲- فکر می‌کنم اطلاعات صحیح و موثقی‌تری در رابطه با اخبار و تصمیمات سیاسی داده نمی‌شود.	

جدول ۳) تعریف عملیاتی متغیر پیش‌بین (تحلیل هزینه - پاداش)

سؤال (گویه)	تعریف عملیاتی		تعریف مفهومی	نوع متغیر	متغیر
	معرف	بعد			
۱- هیچ وقت درآمدم را فدای کمک کردن به فرد حادثه دیده نمی‌کنم. ۲- برای حل مشکل دیگران حاضرم هزینه زیادی بپردازم.	-----	اهمیت پول	مفهومی است در نظریه مبادله که بر اساس آن افراد در رفتار اجتماعی و کنش متقابل، سعی می‌کنند هزینه های خود را به حداقل و منافع یا پاداش‌های خود را به حداکثر برسانند.	پیش‌بین	تحلیل هزینه - پاداش
۱- اگر کمک کردن به دیگران برایم ضرر مادی داشته باشد، از خیر آن می‌گذرم. ۲- قبل از کمک کردن به دیگران، سود و زیانم را در نظر می‌گیرم.	دقت و تمرکز	حسابگری و عقلانیت			
۱- تمایل به کسب اجر و ثواب در قبال کمک کردن را ندارم. ۲- در کمک به دیگران، رضایت خداوند را مد نظر قرار می‌دهم.	-----	ارزشی			

جدول ۴) تعریف عملیاتی متغیر پیش‌بین (احساس عدالت اجتماعی)

سؤال (گویه)	تعریف عملیاتی		تعریف مفهومی	نوع متغیر	متغیر
	معرف	بعد			
۱- در جامعه ما قانون برای همه به صورت یکسان اجرا می‌شود. ۲- در وضعیت فعلی جامعه، مردم به حداقل درآمد برای زندگی آبرومند دسترسی دارند.	انصاف	توزیعی	احساس عدالت اجتماعی معطوف به سیاست‌های رویه‌ای و توزیعی یا اجرایی است که نهایتاً جامعه را به سمت نوعی تعادل بین طبقات برخوردار و محروم از مواهب طبیعی سوق می‌دهد.	پیش‌بین	احساس عدالت اجتماعی
۱- بیشتر امکانات جامعه ما در دست عده‌ای خاص است. ۲- در جامعه کسانی به هدف خود می‌رسند که از راه نادرست وارد می‌شوند. ۳- از وضع قوانین جدید در ادارات خسته شدم.	ساختاری	رویه‌ای			

پایایی پرسشنامه

در این پژوهش برای اندازه‌گیری اعتبار از روایی محتوایی و روایی صوری و برای تعیین پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. هر چقدر شاخص آلفای کرونباخ به یک نزدیکتر باشد، همبستگی درونی بین سؤالات بیشتر و در نتیجه پرسش‌ها همگن‌تر

خواهند بود. کرونباخ ضریب پایایی ۰/۴۵ را کم، ۰/۷۵ را متوسط و قابل قبول و ۰/۹۵ را زیاد پیشنهاد کرده است و هر چه مقدار به دست آمده به عدد مثبت یک (+) نزدیک تر باشد، پایایی ابزار پژوهش بیشتر می شود. برای سنجش پایایی پژوهش، با استفاده از نرم افزار SPSS آلفای کرونباخ محاسبه گردید که در جداول ۶ و ۵ نمایش داده شده است.

جدول ۵) خروجی تحلیل پایایی پرسشنامه تحقیق با استفاده از نرم افزار SPSS

نام متغیر	آلفای کرونباخ	تعداد سؤالات
تحلیل هزینه - پاداش	۰/۷۵۶	۶
احساس عدالت اجتماعی	۰/۸۳۱	۵
بی تفاوتی اجتماعی	۰/۸۱۳	۲۰

جدول ۶) میانگین و آلفای کرونباخ متغیرها

نام متغیر	آلفای کرونباخ	میانگین
تحلیل هزینه - پاداش	۰/۷۵۶	۱۶/۲۰
احساس عدالت اجتماعی	۰/۸۳۱	۱۳/۷۵
بی تفاوتی اجتماعی	۰/۸۱۳	۵۳/۲۰

ضریب آلفای کرونباخ متغیر ملاک (بی تفاوتی اجتماعی) در این نمونه‌ی ۳۷۳ نفری، ۰/۸۱۳ است که نشان دهنده پایایی روبه بالا برای گویه‌های آن است.

جدول ۷) جمعیت آماری و نمونه

سطح تحلیل	مقطع				جمع
	کارشناسی ناپیوسته	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری	
دانشگاه	۹۷	۱۱۰۶۴	۲۲۸۷	۱۴۷	۱۳۵۹۵
تعداد جامعه آماری	۳	۳۰۳	۶۳	۴	۳۷۳
تعداد جمعیت نمونه	۰/۸	۱۶/۹	۸۱/۲	۱/۱	۱۰۰
درصد					

یافته‌های توصیفی

در متغیر سن، ۵۰٪ دانشجویان حداقل ۲۸ سال و ۵۰٪ دانشجویان بیشتر از ۲۸ سال دارند و حداقل سن دانشجویان ۱۹ سال و حداکثر سن ۵۵ سال می باشد. در متغیر جنسیت، بیشترین فراوانی دانشجویان مربوط به گروه مردان با ۲۱۳ نفر و کمترین

فراوانی مربوط به گروه زنان با ۱۶۰ نفر می‌باشد. در متغیر میزان تحصیلات، بیشترین فراوانی دانشجویان مربوط به مقطع تحصیلی کارشناسی با ۳۰۳ نفر و کمترین فراوانی نیز متعلق به مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد با ۶۳ نفر می‌باشد. در متغیر وضعیت تأهل، بیشترین فراوانی دانشجویان در گروه متأهلین با ۲۱۵ نفر و کمترین فراوانی دانشجویان با ۱۵۸ نفر در گروه مجردین می‌باشد. در متغیر تعداد فرزندان، بیشترین فراوانی دانشجویان را دانشجویان دارای یک فرزند با ۸۴ نفر و کمترین دانشجویان را دانشجویان بیش از سه فرزند با ۴ نفر تشکیل داده است.

جدول ۸) آماره‌های توصیفی تحلیل هزینه - پاداش، احساس عدالت اجتماعی و بی‌تفاوتی اجتماعی

آماره های توصیفی						
شاخص	کمترین نمره	بیشترین نمره	میانگین	اشتباه استاندارد میانگین	انحراف معیار	چولگی
تحلیل هزینه - پاداش	۱۳	۲۰	۱۶/۲۰	۰/۰۷	۱/۴۴	۰/۱۵
احساس عدالت اجتماعی	۹	۲۱	۱۳/۷۵	۰/۱۴	۲/۷۸	۰/۲۹
بی‌تفاوتی اجتماعی	۴۲	۷۰	۵۳/۳۰	۰/۲۸	۵/۰۱	۰/۴۳

با توجه به جدول آماره های توصیفی تحلیل هزینه- پاداش، احساس عدالت اجتماعی و بی‌تفاوتی اجتماعی جدول ۸، متوسط میزان تحلیل هزینه - پاداش دانشجویان ۱۶/۲۰ است که از مجموع میانگین‌های گویه‌های تحلیل هزینه - پاداش به‌دست آمده است و متوسط پراکندگی نمرات تحلیل هزینه - پاداش در بین دانشجویان ۱/۴۴٪ است. متوسط میزان احساس عدالت اجتماعی دانشجویان ۱۳/۷۵ است که از مجموع میانگین‌های گویه‌های احساس عدالت اجتماعی به‌دست آمده است و متوسط پراکندگی نمرات احساس عدالت اجتماعی در بین دانشجویان ۲/۷۸٪ است. متوسط میزان بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان ۵۳/۳۰ است که از مجموع میانگین‌های گویه‌های بی‌تفاوتی اجتماعی به‌دست آمده است و متوسط پراکندگی نمرات بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان ۵/۰۱٪ است.

یافته های استنباطی

فرضیه اول: بین تحلیل هزینه - پاداش و میزان بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان، رابطه وجود دارد.

جدول ۹) خلاصه نتایج آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن بین تحلیل هزینه - پاداش و بی تفاوتی

اجتماعی

نتیجه آزمون	مقدار Sig	آزمون مورد استفاده	مقدار آماره	فرضیه
پذیرش	۰/۰۰۰	اسپیرمن	۰/۳۳۱	بین تحلیل هزینه - پاداش و میزان بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان، رابطه وجود دارد.

همان گونه که نتایج جدول ۹ نشان می دهد، بین تحلیل هزینه - پاداش و بی تفاوتی اجتماعی، رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد و با توجه به این که ($\text{sig} < ۰/۰۵$) می باشد، بنابراین فرضیه اول پژوهش تأیید می گردد.

فرضیه دوم: بین احساس عدالت اجتماعی و میزان بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان، رابطه وجود دارد.

جدول ۱۰) خلاصه نتایج آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن بین احساس عدالت اجتماعی و بی تفاوتی

اجتماعی

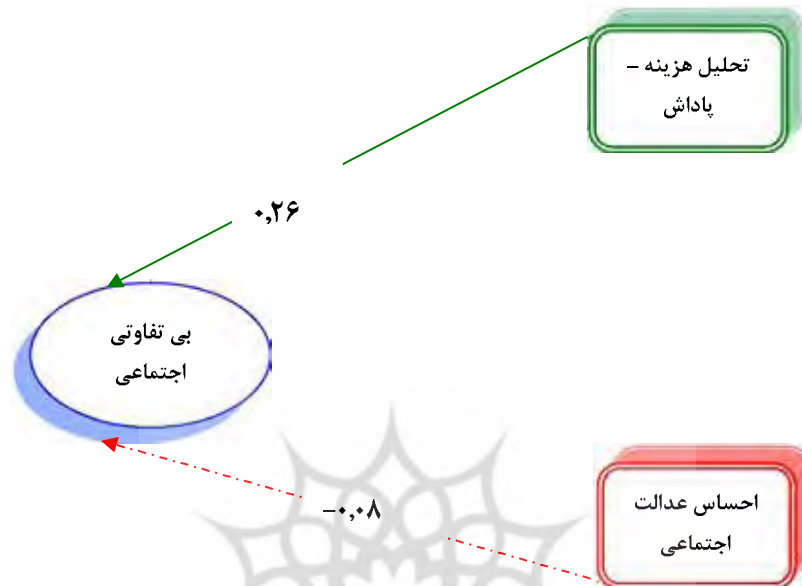
نتیجه آزمون	مقدار Sig	آزمون مورد استفاده	مقدار آماره	فرضیه
رد فرضیه	۰/۱۵۶	اسپیرمن	۰/۰۸	بین احساس عدالت اجتماعی و میزان بی تفاوتی اجتماعی دانشجویان رابطه وجود دارد.

همان گونه که نتایج جدول ۱۰ نشان می دهد، بین احساس عدالت اجتماعی و بی تفاوتی اجتماعی، رابطه معنی داری وجود ندارد و با توجه به این که ($\text{sig} > ۰/۰۵$) می باشد، می توان گفت که نتیجه به دست آمده قابل تعمیم به جامعه آماری نبوده و فرضیه دوم پژوهش رد می شود.

جدول (۱۱) ضرایب رگرسیون

الگو	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	مقدار آماره t	سطح معناداری	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تصحیح شده
	ضرایب تأثیر استاندارد نشده	خطای ضریب تأثیر استاندارد						
۱	عرض از مبدأ	۳۴/۱۱	۵/۹۱	۵/۷۶	۰/۰۰۰	-----	-----	-----
۲	تحلیل هزینه - پاداش	۰/۹۲	۰/۱۸	۴/۹۵	۰/۰۰۰	۰/۳۵۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۶
۳	احساس عدالت اجتماعی	۰/۱۵	۰/۰۹	۱/۶۳	۰/۰۰۳	۰/۴۱۹	۰/۱۷۵	۰/۱۶۶

جدول ۱۱ ضرایب رگرسیون را در دو مرحله نشان می‌دهد که ضریب تأثیر استاندارد شده برای ارزیابی سهم هر متغیر را در الگو، اندازه‌ای به دست می‌دهد. مقادیر ضرایب تأثیر استاندارد شده و مقدار آماره به اثر هر کدام ملاک، ارتباط معناداری وجود دارد. بر این اساس، متغیرهای تحلیل هزینه - پاداش و احساس عدالت اجتماعی، پیش‌بینی کننده معناداری برای بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان می‌باشد (ضرایب تأثیر متغیرها به ترتیب ۰/۲۶ و ۰/۰۸). لذا می‌توان نتیجه گرفت متغیر احساس عدالت اجتماعی، تأثیر بیشتری بر متغیر بی‌تفاوتی اجتماعی دارد. از این‌رو، در مرحله اول که متغیر تحلیل هزینه - پاداش وارد الگوی رگرسیون شده است، مقدار ضریب همبستگی چندگانه آن ۰/۳۵۹ و مقدار بتای آن ۰/۲۶ و مقدار ضریب تعیین ۰/۱۲۶ است، یعنی متغیر تحلیل هزینه - پاداش به تنهایی ۱۲٪ از تغییرات متغیر ملاک را تبیین می‌کند. در مرحله دوم متغیر احساس عدالت اجتماعی وارد الگوی رگرسیون می‌شود، مقدار ضریب همبستگی چندگانه آن ۰/۴۱۹ و مقدار بتای آن ۰/۰۸ و مقدار ضریب تعیین ۰/۱۶۶ است، یعنی متغیر احساس عدالت اجتماعی به تنهایی ۱۷٪ از تغییرات متغیر ملاک را تبیین می‌کند که در نمودار ۳ رابطه‌ی بین متغیرهای پیش‌بین و ملاک نمایش داده شده است.

نمودار ۳) رابطه ی متغیرهای پیش بین و متغیر ملاک

بحث و نتیجه گیری

بی تفاوتی اجتماعی یکی از عوارض زندگی جدید شهری و عامل تهدید کننده انسجام اجتماعی است. لذا قشر تحصیل کرده جامعه به دلیل جدا افتادگی و دل زدگی از اجتماع و مسائل پیرامون جامعه، زمینه را برای شکل گیری بحران مشارکت و جهت گیری های مثبت و منفی نسبت به فرایندهای مختلف اجتماعی فراهم کرده است. افراد با کناره گیری از درگیری های مدنی، به بینش های عمل گرایی از نوع مصلحت اندیشی پناه برده و زمینه های فرد گرایی را در سطوح مختلف اجتماعی ایجاد کرده اند. کاهش تسلط افراد بر مسیر زندگی خود، احساس ناتوانی و عجز در برابر مشکلات در حال زایش و تا حدودی ناتوانی این افراد برای اصلاح ساختار دانشگاهی، دال بر دلسردی این افراد در رابطه به فرایندهای علمی و اجتماعی است. از طرف دیگر، ابهام در وضعیت آینده ی شغلی افراد تحصیل کرده و یا در حال تحصیل، تاریک بودن آینده ی جامعه موازی با آینده شغلی و هدفمند نبودن زندگی دانشگاهی از عوامل تشدید کننده دیگری است که بی تفاوتی

اجتماعی، علی‌الخصوص گسترش اندیشه بی‌معنایی و پوچی را در این افراد دوچندان کرده و بستر بی‌تفاوتی اجتماعی را در میان آنها پهن کرده است که اگر راهکارهایی جهت کنترل و یا پیشگیری آن اندیشیده نشود، تبدیل به یک بیماری فراگیر خطرناک اجتماعی در تمام حوزه‌های جامعه شهری و بعضاً روستایی می‌شود.

نتایج به‌دست آمده از تحلیل رگرسیون چندگانه بیان کننده این است که در الگوی مربوطه دو شاخص شامل متغیرهای تحلیل هزینه - پاداش و احساس عدالت اجتماعی وجود دارد. به عبارتی دیگر، الگوی نهایی رگرسیون با ضریب تعیین تصحیح شده، بیانگر این مطلب است که متغیرهایی موجود $0/18\%$ از تغییرات متغیر ملاک (بی‌تفاوتی اجتماعی) را تبیین می‌کند. ضریب تعیین، نشان دهنده میزانی از واریانس متغیر وابسته است که توسط متغیرهای پیش‌بین تبیین می‌شود، یعنی متغیرهای تحلیل هزینه - پاداش و احساس عدالت اجتماعی روی هم $0/18\%$ از واریانس (تغییرات) متغیر ملاک را تبیین می‌کند.

بین بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان و تحلیل هزینه - پاداش، رابطه معناداری وجود دارد، زیرا سطح معناداری آن ($\text{sig} < 0/05$) می‌باشد. بنابراین فرضیه اول پژوهش تأیید می‌گردد که میزان تحلیل هزینه - پاداش، بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و هر چه تحلیل هزینه - پاداش افزایش یابد، بی‌تفاوتی اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. بر اساس نظریه پیلیاوین و چارنگ (Piliavin & Charng, 1990) تحلیل هزینه - پاداش، وضعیتی است که افراد ناظر در هنگام مواجهه با حالت‌های اضطراری، به سرعت هزینه‌ها و پاداش‌های نوع دوستی و بی‌تفاوتی را بررسی می‌کنند، در صورتی که هزینه کمک کردن بالا و هزینه کمک نکردن پایین باشد، فرد ناظر با بی‌تفاوتی از کنار صحنه خواهد گذشت. این نتایج با نتیجه مطالعه محسنی تبریزی (۱۳۸۱) سازگاری دارد از آنجایی که بین تحلیل هزینه - پاداش و بی‌تفاوتی اجتماعی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

بین بی‌تفاوتی اجتماعی و احساس عدالت اجتماعی دانشجویان، رابطه معناداری وجود ندارد، زیرا سطح معناداری آن ($\text{sig} > 0/05$) می‌باشد. بنابراین فرضیه دوم پژوهش

رد می‌گردد و می‌توان گفت میزان احساس عدالت اجتماعی، بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان را تحت تأثیر قرار نمی‌دهد و از دیدگاه دانشجویان هر چه احساس عدالت اجتماعی کاهش یابد، بی‌تفاوتی اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. بر اساس نظریه رالز (۱۳۸۳)، عدالت اساس وحدت منافع می‌باشد که در مقابل آن، تعارض منافع وجود دارد، لذا شخص برای رفع نابرابری و برطرف کردن نیاز خود به دنبال وحدت منافع است، زیرا که همکاری اجتماعی زندگی بهتری را برای او امکان می‌سازد، ولی ممکن است شخص از دید شایسته‌سالاری در تقسیم عدالت مورد توجه قرار نگیرد و بنابراین با وجود مشاهده بی‌عدالتی، فرد در وضعیت طبیعی رابطه با دیگران، در حالت خنثی قرار گرفته و به سمت فردگرایی گرویده که این عامل، نابرابری راه رسیدن به بی‌تفاوتی را در فرد افزایش می‌دهد که این نتایج با نتیجه مطالعه هزارجریبی (۱۳۹۰) برای برابری می‌کند. از آنجایی که بین احساس عدالت اجتماعی و بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان، رابطه معناداری وجود ندارد، رالز یکی از عوامل مرتبط با بی‌تفاوتی را عنصر بی‌عدالتی می‌داند (نقل از جالینوسی و نجف‌پور، ۱۳۸۶: ۱۰۹-۱۱۲).

محدودیت‌ها و تنگناهای تحقیق

- ۱- عدم همکاری برخی از دانشجویان، به دلیل ترس و محافظه‌کاری و به‌طور کلی عدم اعتماد به این‌گونه تحقیقات
- ۲- عدم مطالعه متمرکز و برنامه‌ریزی شده در خصوص بی‌تفاوتی اجتماعی در سطوح جامعه و دانشگاه‌ها
- ۳- عدم همکاری مسئولین مرتبط، به دلیل محافظه‌کاری و بی‌اعتمادی به افراد
- ۴- نگرش کاملاً منفی نسبت به این چنین موضوعاتی چرا که افراد در عین بی‌تفاوتی، خودشان را نسبت به همدیگر نوع دوست می‌دانند.

پیشنهادات

از آنجایی که این پژوهش در بین دانشجویان دانشگاه پیام‌نور مشهد انجام شده است

و بخش محدودی از اعضای جامعه را شامل می‌شود، لذا پیشنهاد می‌گردد که این موضوع در سطح کل کشور نیز مورد پژوهش قرار گیرد. هم‌چنین پیشنهاد می‌شود این پژوهش با متغیرهایی جدا از متغیرهای به‌کار برده شده نیز مورد واکاوی قرار گرفته تا در کنار متغیرهای بررسی شده‌ی فعلی، نتایج مفیدتری را در برهه‌های مختلف زمانی به‌دست دهد. البته از جایی که بی‌تفاوتی اجتماعی محصول تأثیرپذیری از شرایط مختلف تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و فضای ذهنی و روانشناختی جامعه است، جا دارد که در شاخه‌های مختلف علوم اجتماعی و انسانی مورد توجه قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود از آنجایی که بی‌تفاوتی اجتماعی موضوعی بین‌رشته‌ای می‌باشد، از منظر سایر متخصصین در دانش‌های یاد شده نیز مورد توجه و واکاوی قرار گیرد.

از این‌رو، با آموزش صحیح توسط نهادهای اصلی اجتماعی می‌توان دگرخواهی و نوع‌دوستی را جهت جامعه‌گرایی مثبت که نقطه‌ی مقابل فردگرایی است، افزایش داد و این امکان‌پذیر نمی‌شود مگر با فراخوان آحاد جامعه و افزایش احساس عدالت اجتماعی جهت رفع نیازهای مادی و غیرمادی شهروندان و کاهش تبعیض و دوگانگی‌های اجتماعی و شکاف طبقاتی، با فراهم ساختن ساختارهای اجتماعی و فرهنگی در جامعه و تدوین برنامه‌های مرتبط در جهت بسط و گسترش فرهنگ تعامل اجتماعی.

با توجه به نمودهای کاهش تسلط دانشجویان روی مسائل اجتماعی و تقلیل رفتاری آنها نسبت به اصلاح ساختار مدیریت دانشگاهی، به نظر می‌رسد که این قشر از جامعه منزوی و به نوعی از صحنه خارج شده‌اند، لذا با نقش دادن به دانشجویان و اقشار روشنفکر جامعه و در نظر گرفتن تسهیلات مختلف آموزشی، رفاهی و خدماتی توسط دانشگاه، می‌توان بی‌تفاوتی را در میان دانشجویان کاهش داد و از طرفی، اساتید دانشگاه با ایجاد فرصت‌هایی جهت امکان ارائه نظر دانشجویان در کلاس درس و ارائه‌ی کنفرانس‌های دانشجویی، مشارکت دادن دانشجویان در امور دانشگاه توسط مسؤولان دانشگاه و هم‌چنین مشارکت دانشجویان در امور جامعه، یقیناً باعث کاهش میزان بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان می‌گردد.

منابع

- قرآن کریم.
- ابرکرامبی، نیکاس (۱۳۷۳). فرهنگ جامعه‌شناسی. ترجمه حسن پویان. تهران: چاپخش.
- احمدی، یعقوب؛ مجیدی، امیر (۱۳۹۲). "مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی و بی‌اعتنایی اجتماعی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه کردستان و دانشگاه پیام‌نور مرکز سنندج)". *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، دوره دوم، ش ۳ (پاییز): ۳۳۹-۳۶۲.
- ارونسون، الیوت (۱۳۸۶). *روانشناسی اجتماعی*. ترجمه حسین شکرکن. تهران: رشد.
- اسکیدمور، ویلیام (۱۳۷۵). *تفکر نظری در جامعه‌شناسی*. ترجمه علی‌محمد حاضری و دیگران. تهران: تابان.
- بحرانی، ابن میثم (۱۴۱۷ق.). *شرح نهج‌البلاغه*. ترجمه محمدصادق عارف، قربانعلی محمدی مقدم و محمدرضا عطایی. مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات استان قدس رضوی.
- بنی‌فاطمی، حسین؛ رسولی، زهره (۱۳۹۰). "بررسی میزان بیگانگی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه تبریز و عوامل مؤثر بر آن". *جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره بیست و دوم، ش ۱، پیاپی ۴۱ (بهار): ۱-۲۶.
- جالینوسی، احمد؛ نجف‌پور، سارا (۱۳۸۶). "مفهوم عدالت در اسلام و غرب". *دوفصلنامه دانش سیاسی*، دوره سوم، ش ۵ (پاییز و زمستان): ۹۹-۱۲۷.
- دورکیم، امیل (۱۳۷۸). *درباره تقسیم کار اجتماعی*. ترجمه باقر پرهام. تهران: مرکز.
- دیلینی، تیم (۱۳۹۰). *نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی*. ترجمه بهرنگ صدیقی و وحید طلوعی. تهران: نی.
- رالز، جان (۱۳۸۳). *عدالت به مثابه انصاف*. ترجمه عرفان ثابتی. تهران: ققنوس.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۸). *انومی یا آشفتگی اجتماعی*. تهران: سروش.

- ریتزر، جورج (۱۳۹۴). نظری‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر علمی.
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۲). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، ج ۱، اصول و مبانی. تهران: نشر پژوهشکده ی علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سیدقطب، محمد (۱۳۸۲). عدالت اجتماعی در اسلام. ترجمه هادی خسروشاهی و محمدعلی گرامی. تهران: کلبه شروق.
- سرایی، حسن (۱۳۸۴). مقدمه ای بر نمونه گیری در تحقیق. تهران: سمت.
- صداقتی فرد، مجتبی (۱۳۹۲). بی تفاوتی اجتماعی: معناکاوی، بنیان نظری، سبب‌شناسی. اصفهان: بهتا پژوهش.
- صدیق سروسنایی، رحمت‌الله؛ دغاقله، عقیل (۱۳۸۷). "مقایسه نگرش شهروندان معمولی و نخبگان جامعه در مورد عدالت اجتماعی (مورد مطالعه: تهران بزرگ)". مطالعات جامعه‌شناختی، سال پنجم، ش ۳۴ (پاییز): ۲۳-۴۸.
- شریف الرضی، محمدبن حسین (۱۳۷۸). نهج البلاغه، مجموعه خطبه‌ها و کلمات قصار امام علی (ع). ترجمه عبدالمحمد آیتی. تهران: نشر دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- کاپلان، هرولد؛ ویجیرینیا، سادوک؛ بنیامین، جیمز سادوک (۱۳۷۳). واژه نامه جامع روانپزشکی و روانشناسی. ترجمه: محمد دهقانپور، خشایار بیگی، مهرداد فیروزبخت. تهران: بدر.
- کوزر، لوئیس (۱۳۷۷). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه: محسن ثلاثی. تهران: علمی.
- کلانتری، صمد؛ و دیگران (۱۳۸۶). "بررسی بی تفاوتی و نوع دوستی در جامعه شهری ایران و عوامل مؤثر بر آن". دو ماهنامه دانشگاه شاهد، سال چهاردهم، دوره جدید. ش ۲۷ (اسفند): ۲۲-۳۶.
- مافی، عزت‌الله؛ سقایی، مهدی (۱۳۸۷). "تحلیلی بر گردشگری روستایی در پیرامون کلان شهرها (مطالعه موردی: کلان شهر مشهد)". جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای. دوره دوم، ش ۱۰ (بهار و تابستان): ۲۱-۴۰.

- مجیدی، امیر (۱۳۹۰). "بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مرتبط با بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه کردستان و دانشگاه پیام‌نور مرکز سنندج در سال ۱۳۹۰". پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام‌نور مرکز سنندج. (پژوهش مقایسه‌ای).
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۱). "آسیب‌شناسی بیگانگی اجتماعی - فرهنگی: بررسی انزوای ارزشی در دانشگاه‌های دولتی تهران". پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، دوره هشتم، ش ۲۶ (زمستان): ۱۱۹-۱۸۲.
- محسنی تبریزی، علیرضا؛ صداقتی فرد، مجتبی (۱۳۹۰). "پژوهشی درباره بی‌تفاوتی اجتماعی در ایران (مورد مطالعه: شهروندان تهرانی)". جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و دوم، ش ۳، پیاپی ۴۳ (پاییز): ۱-۲۲.
- مسعودنیا، ابراهیم (۱۳۸۰). "تبیین جامعه‌شناختی بی‌تفاوتی شهروندان در حیات اجتماعی - سیاسی". اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال اول، ش ۱۶۷-۱۶۸ (مرداد و شهریور): ۱۵۲-۱۶۵.
- مطهری، مرتضی (۱۳۵۷). عدل الهی، ج ۱۰. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- نبوی، عبدالحسین؛ نواح، عبدالرضا؛ امیرشیرزاد، نرگس (۱۳۹۳). "بررسی عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی اجتماعی (مورد مطالعه: شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر دزفول)". مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره پانزدهم، ش ۳ (پاییز): ۱۳۲-۱۶۱.
- هدایت ایوریق، رحیم (۱۳۹۳). "شناسایی عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی اجتماعی در بین جوانان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی)". پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهش در علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان.
- هزار جریبی، جعفر (۱۳۹۰). "بررسی احساس عدالت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: شهر تهران)". جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و دوم، پیاپی ۴۳، ش ۳ (پاییز): ۴۱-۶۲.
- هیوود، اندرو (۱۳۸۸). مقدمه نظریه سیاسی. ترجمه عبدالرحمان عالم. تهران: قومس.

- Dean, Dwight (1969). *Social psychology (Toward appreciation and replication)*. New York: Iowa state university, randon house .
- Eisinga, R.; P. Scheepers; L. Van Snippenburg (1991). "The standardized effect of a compound of dummy variables or polynomial terms". *Quality and Quantity*, Vol. 25, No.1: 103-114.
- Gans, Herbert (1992). "Political". *Particaiaption and pathy, phylon*, Vol. 13, No. 3: 185-191.
- Lipset, Seymour Martin (1996). *Political man the social bases of politics*. New York: Anchor books.
- Latane, B.; Darely, J. M. (1970). *The unresponsive bystander, Why doesn't he help?*. New York: Appleton-century-crofts.
- Mcdill, E. L.; Ridley, J. C. (1962). "Status, Anomia, Political Alienation and Political Participation". *American Journal of Sociology*, Vol. 68, No. 2: 205- 213.
- Piliavin, J. A.; Charng, H. W. (1990). "Altruism: A review of recent theory and research". *Annual Review of Sociology*, Vol. 16, No. 1: 27-65.
- Seeman, M. (1959). "On the Meaning of Alienation". *American Sociological Review*, Vol. 24, No. 6: 783-791 .
- Turner, J. H., et al. (1989). *The Emergence of sosiological theory*. seconded, Chicago, Ill.: Wadsworth Publishing [for] Dorsey Press, c1984.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی